25
D.1949

DİNÎ ARAŞTIRMALAR

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslam Araştırmaları Merkezi

Cilt 1 Sayı 1 Mayıs 1998
ANKARA

DİNÎ ARAŞTIRMALAR
Cilt: 1 Sayı: 1 Mayıs 1998
DÖRT AYDA BİR ÇIKAR
Fiyatı: 1.200.000.-TL.

Se-Ba Ofset Ltd. Şti. adına imtiyaz sahibi
Sevim Başak

Yazı İşleri Müdürü
Tamer Köksal

Genel Koordinatörler
Yrd. Doç. Dr.Kâmil Çakın
Dr. Niyazi Akyüz

Editör
Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu

Yayın Kurulu
Dr. Recâi Doğan, Abdulkadir Dündar, Birol Dok
Ali İsra Güngör, İbrahim Maraş,
Durmuş Arık, Hilmi Demir

Bilim Kurulu
Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Prof. Dr. Mücteba Uğur, Prof. Dr. Hayrani Altıntaş,
Prof. Dr. Münir Koştaş, Prof. Dr. Nusret Çam, Doç. Dr. Mustafa Erdem, Doç. Dr. Cemal Tosun
Doç. Dr. Sönmez Kutlu, Doç. Dr. Baki Adam, Doç. Dr. Hüseyin Tekin Gökmenoğlu
Doç. Dr. Nâdim Macit, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Katar, Yrd. Doç. Dr. İsmail Yörük
Yrd. Doç. Dr. Ali Rafet Öskan, Yrd. Doç. Dr. Bülent Baloğlu, Yrd. Doç. Dr. Nuri Adıgüzel
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akgül

Dizgi ve Baskı
Se-Ba Ofset Ltd. Şti. Tel: (0.312) 342 17 13 Ankara

Yazışma Adresi:
Kazım Karabekir Cad. 85/28-80 Ankara • Tel: (0.312) 342 17 13

Abone Şartları:
Yurt içinden abone olmak için aşağıda belirtilen abone bedelini Sevim Başak adına Türkiye İş Bankası 4272-3000-27852 nolu hesaba yatırarak, dekontun fotokopisini yazışma adresine göndermeniz yeterlidir. Yurt dışından abone olmak için Sevim Başak adına Türkiye İş Bankası 4272-30100-28217 nolu DM hesabına yatırarak, banka dekontunun yazışma adresine gönderilmesi gerekmektedir. Adınızı, açık adresinizi, posta kodunuzu ve hangi sayıdan itibaren abone olmak istediğinizi lütfen belirtiniz.

Abone Bedelleri
Yurt içi: 3.000.000.-TL.(Yıllık) • Yurt dışı : 80.- DM (Yıllık)

Dinî Araştırmalar hakemli bir dergidir. Yazılar alan uzmanları tarafından değerlendirildikten sonra yayınlanır.

Dinlerde Keffaret Anlayışı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KATAR(*)

Dinlerin en önemli hususiyeti insan ile Tanrı arasında bir bağ oluşturmasıdır. Özellikle evrensel mahiyette olan dinlere göre Tanrı, insanların mutluluğunu esas alarak kurallar koymakta ve insanların bu kurallara uymasını istemektedir. Ancak, insanlık tarihi boyunca yaşanan olayların da ispatladığı gibi, insan hata işleyen ve yanlışa düşebilen bir varlıktır. Bu durumda hatasız ve mükemmel olan Yaratıcı ile eksik ve kusurlardan kurtulamayan insanın ilişkilerinde bazı aksamaların olması kaçınılmaz gözükmektedir. Çünkü insan sık sık hata yapmak suretiyle günaha düşerek Tanrı'yla olan ilişkilerini zedelemekte hatta bazen tümüyle koparmaktadır. Bu nedenle dini hayat içerisinde itaat, sevap gibi kavramlar kadar günah, tövbe ve keffaret gibi kavramlar da önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü, insan hem iyiyi hem de kötüyü yapabilecek karakterde yaratılmıştır. Bu iki özellik potansiyel olarak insanda mevcuttur.[1] Hatta çoğu zaman nefsi onu kötülük ve günaha daha fazla yönlendirmektedir.[2]

Hemen hemen bütün dinlerde insan, günah işleyebilme özelliği yanında hatasını anlayarak ondan vazgeçme yeteneğine de sahiptir. Bu nedenle o, çoğu zaman işlediği günahtan pişmanlık duymakta ve günahını gidermenin, ondan kurtulmanın yollarını aramaktadır. İnsanın bu arayışının ve günahtan kurtulma çabalarının özünü, tekrar Tanrı'ya dönerek O'nun rızasını kazanma faaliyeti teşkil etmektedir. Hatasını anlayarak ondan pişmanlık duyan kişinin, Tanrı'yla olan ilişkilerini düzeltmesi ve günahını affettirmesi, ancak tövbe ve gerekli hallerde keffarette bulunmakla mümkün olmaktadır. Buna göre günahkarlığını itiraf eden insan bir daha işlememek azmiyle günahını terketmekte ve bağışlanmak amacıyla Tanrı'dan af dilemektedir. Bunun ardından da o, işlemiş olduğu hata ve kötülükleri değişik keffaret vasıtalarıyla veya güzel amellerle gidermeye çalışmaktadır. Bu sıralamadan da anlaşılacağı gibi keffaret, tövbenin genel çerçevesi içinde yer almakta ve işlenmiş günahların silinmesi amacıyla yapılan belirli

(*) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1 Bkz. Şems (91), 8.

2 Bkz. Yusuf (12), 53.

fiilleri ifade etmektedir.[3] Şu halde keffaret, işlenen hata ve günahları, ilahi affı kazanmak ve cezadan kurtulmak düşüncesiyle telafi etmeye, sonuçlarını gidermeye yönelik iş ve davranışları ifade eden bir terimdir.

Arapça'da örtmek, gizlemek, inkar etmek manalarındaki "kfr" kökünden gelen keffaret kelimesi, günah ve hataları örtücü, telafi edici kurban, sadaka, oruç gibi davranışları ifade etmektedir. Keffaret kelimesinin Arapça'ya bir başka Semitik kökenli dil olan İbranice'deki "kappara" kelimesinden geçtiği iddiaları bulunmaktadır. Kappara veya onun kökü olan kipper kelimesi de Arapça'daki "keffaret" gibi günahları telafi etme, ortadan kaldırma anlamlarını ifade etmektedir. Bu ortak kullanıma rağmen kelimenin hangi dilden diğerine geçtiğini tesbit etmek oldukça zor gözükmektedir. Ayrıca Süryanice ve Asurca gibi dillerde de ses ve mana benzerliğiyle aynı kelimenin varlığı[4] bu tesbitin yapılmasını daha da zorlaştırmaktadır.

Keffaret davranışının temel amacı, işlenen günahı telafi etmeye, sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik olmakla birlikte, kaynağı konusunda dinler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bazı dinlerde Tanrı'nın, yapılan yanlışı telafi etmeye yönelik emri ve günaha düşenlerin vicdanı, keffaretin kaynağı olarak görülmektedir. Buna göre keffarette bulunmakla fert, hem Tanrı'nın iradesine ters düşmüş olmanın verdiği vicdan rahatsızlığını hem de günahından dolayı ilahi cezaya uğrama endişesini ortadan kaldırmaktadır. Bunun yanında, keffaretin kaynağını sadece toplumsal felaket ve hastalıklardan kurtulma arzusuna dayandıran inançlar da bulunmaktadır. Bu anlayışın en belirgin örneklerini ilkel kabile inançlarında görmek mümkün olmaktadır.[5] Aslında, birçok dinde toplumun başına gelen çeşitli felaket ve hastalıklar, insanların, Tanrı'nın kendileri için belirlediği amaca uygun yaşamayışına dayandırılmaktadır. Buna göre fert veya toplum Tanrı'nın istemediği bir işi yapmak suretiyle O'nu öfkelendirmekte ve O'nun toplumu çeşitli şekillerde cezalandırmasına neden olmaktadır.[6] Bu öfkeyi toplumdan uzaklaştırmak, Tanrı'yla yeniden barışmayı sağlamak ve O'nun dünyevî nimetlerinden mahrum kalmamak maksadıyla çeşitli keffaret eylemleri yapılmaktadır. Bu keffaret eylemleri, yalvarma, çeşitli takdimeler sunma, kurbanlar kesme ve günahları, kurban olarak seçilen hayvanlara yükleme ritüelleri şeklinde icra edilmektedir.[7] İster günah ve hastalıkları üzerine yüklemek isterse doğrudan doğruya keffaret vasıtası olarak sunulmak maksadıyla olsun kurban, ilkel kabile insanları arasında en etkili keffaret vasıtası olarak kullanılmaktadır. Mesela ilkel kabile topluluklarından Dinkalar'da, işlenen günahlar nedeniyle toplumun başına musallat olduğuna inanılan hastalık ve felaketler, toplumsal kurban ayinleriyle uzaklaştırılmaktadır. Bu amaçla bir boğa getirilmekte ve ona, kendi hayatının bir insanınkiyle değiştirildiği, insana gelen hastalık ya da

[3] Hasan Güleç, "İslam'da Keffaretler", D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir 1989, VI/451.

[4] Bkz. J. Chelhod, "Kaffara", The Encyclopedia of Islam, Edited by E. Van Donzel, B. Lewis and Ch. Pellat, Leiden 1978, IV/406; Ayrıca bkz. S.R. Driver, "Expiation and Atonement (Hebrew)", Encyclopedia of Religion and Ethics, (ERE), Edited by James Hastings, Edinburgh 1981, V/654.

[5] Bkz. David A. Brown, A Guide to Religions, London 1991, 22; ayrıca bkz. Geoffrey Parrinder, Africa's Three Religions, London 1976, 73.

[6] Bkz. F.B. Jevons, Comparative Religion, Cambridge 1913, 5, 31.

[7] Bkz. Jevons, 9, 12, 32; Brown, 23, 33.

felaketin kendisine yüklendiği, insanın hayatının kurtulacağı ve onun yerine boğanın kendisinin öleceği söylenmektedir. Yapılan bu konuşmayı hem boğanın hem klan ilahının hem de en yüce Tanrı olarak kabul edilen Nhialik'in duyması istenmektedir. Muhtelif dualardan sonra da hastalık ve felaketleri toplumdan kaldırması maksadıyla boğa, Tanrı Nhialik'e kurban olarak takdim edilmektedir.[8]

Gana'daki Ga'lar arasında ise suç işleyenin, suçunu itiraf ederek çeşitli keffaret eylemlerini gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu keffaret eylemlerinde rahip ve toplum da rol almaktadır. Bu amaçla belli bir gün tayin edilmekte ve günahkâr, biri erkek diğeri dişi iki kuş ile bir keçiyi keffaret vasıtası olarak getirmektedir. Rahip, Tanrı Nae ile günahtan etkilenen diğer ruhları çağırmakta ve kabahati işleyen adına onlardan kurbanı kabul ederek günahkârı affetmelerini dilemektedir. Ardından o, kuşlarla, günahkârı başından ayağına kadar dikkatle sıvazlamak suretiyle günahı ondan uzaklaştırmaktadır. Sonra kuşun kafasını bükerek koparmakta ve onu uzağa fırlatmaktadır. Atılan kuşun göğsü üstüne düşmesi günahkârın affedildiğinin delili olmakta, farklı bir şekilde düşmesi ise arınma eyleminin maksadına ulaşmadığını göstermektedir. Bu durumda ya günahkârın tam bir itirafta bulunmadığı ya da keffaret ayininin bir şekilde eksik kaldığına inanılmaktadır. Bu sebeple de eksik şey tesbit edilip giderilinceye, yani atılan kuş göğsü üstüne düşünceye kadar keffaret ayini tekrar edilmektedir. Bu ayinin ardından günahkârın, getirmiş olduğu keçi boğazlanmakta ve kanının bir kısmı, içinde "kutsal su"yun bulunduğu kaba aktarılmaktadır. Keffarette bulunan günahkâr, kanın damlatıldığı bu su ile bir banyo yapmakta ve böylece arınma işlemini tamamlamış olmaktadır.[9]

Hint Dinlerinde Keffaret

Hinduizm günahı, dünyanın nizamına karşı işlenmiş bir suç olarak görmekte ve onu hastalık gibi sirayet edici maddi bir şey olarak algılamaktadır.[10] Bu din, karma anlayışının tabii bir sonucu olarak her günahın tenasüh çemberinin süresini uzatacağı ve zorlaştıracağı inancına sahip bulunmaktadır. Bu sebeple de işlenen günahı affettirmek maksadıyla keffarette bulunmak Hint kutsal kanunu dharma'nın üç esasından birini teşkil etmektedir. Vedalardan ikincisini teşkil eden Sama Veda keffaret konusuna temas eden en eski Hint kaynağı olarak gösterilmektedir.[11] Daha sonraki dönemlerde yazılmış olan ünlü Manu kanunlarının da bir bölümünde pişmanlık, tövbe ve kaffaretler konusu ele alınmaktadır.[12]

Hinduizm'in ilk dönemlerinde kurban, günahları affettirmek düşüncesiyle icra edilen en önemli keffaret uygulaması olarak görülmüştür. Bu sebeple Tanrıların öfkesi-

[8] Brown, 22-23.
[9] Brown, 33.
[10] Annemarie Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, Ankara 1955, 77.
[11] J. Jolly, "Expiation and Atonement (Hindu)", Encyclopedia of Religion and Ethics, (ERE), Edited by James Hastings, Edinburgh 1981, V/659.
[12] A.Ömer Hilmi Budda, Dinler Tarihi I, İstanbul 1935, 159; ayrıca bkz. Hüseyin G. Yurdaydın-Mehmet Dağ, Dinler Tarihi, Ankara 1978, 122-123.

ni dindirmeye, fena ruhları yatıştırmaya, hastalık ve felaketleri önlemeye yönelik pek çok kanlı kurbanlar sunulmuştur.[13] Özellikle Brahmanalarda kurban üzerinde önemle durulmuş At kurbanını (Asvamedha) gerçekleştirenlerin bütün günahlardan arınacağı belirtilmiştir.[14] Kurbanlarla beraber Tanrı Varuna'nın günahları affetmesi, suç ve cezaları kaldırması için dualar yapılmıştır.[15]

Hinduizm'de kurbandan başka çeşitli keffaret vasıtaları ve uygulamaları bulunmaktadır. Bunlardan biri de dolunayla başlayan oruçtur. Keffarette bulunacak kişi ayın onbeşinci gününde sadece onbeş lokma yiyerek keffarete başlar. Dolunayın küçülmeye başladığı hergün ayın eksilişine paralel olarak lokmalarını azaltır ve nihayet ayın bitimi gününde hiçbir şey yemez. Sonrasında ay yine dolunay haline gelinceye kadar hergün birer lokma artırarak ayın onbeşinde bu keffaret orucunu tamamlamış olur.[16]

Günahlardan kurtulmanın bir başka yolu ise kutsal bilinen bazı ırmakların sularında yıkanmak suretiyle keffarette bulunmaktır.[17]

Hinduizm'de bugün de oldukça yaygın biçimde icra edilen bir başka keffaret uygulaması ise, günahların affı için çeşitli hac mekanlarını ziyaret etmektir.[18]

Yukarıda zikredilenler dışında fakirlere yardım etmek, keffaret maksadıyla onları doyurmak gibi uygulamalar da bulunmaktadır. Keffaretlerin en ilgi çekici olanı ise bir ay süreyle ineklere çobanlık yaparak hizmet etmek ve bu süre zarfında inek idrarıyla banyo yapmaktır.[19]

Hinduizm'in toplumsal kast anlayışına ve çok tanrıcılığına tepki olarak ortaya çıkan Cainizm, kastsız, Tanrısız ve duasız bir din anlayışını ortaya koymuştur.[20] Cainizm'in temel amacı Hint dinlerinin ortak karakteri olarak görülen tenasühten kurtularak Nirvana'ya ulaşmaktır. Bu sebeple de dünya hayatının küçümsendiği aşırı bir zühd hayatı benimsenmiş, manastır hayatına önem verilmiştir. Bu dinde, günahın sebep olduğu karmadan kurtulmak için, manastırlarda günah itiraflarında bulunulmakta ve bu amaçla çeşitli keffaret uygulamaları gerçekleştirilmektedir.[21]

Hinduizm'in kast anlayışına ve çok tanrılı inancına tepki olarak ortaya çıkan bir başka Hint kökenli din de Buddizm'dir. Tanrı'nın varlığıyla hemen hiç ilgilenmeyen bu dinde yegane amaç tenasüh çemberinden kurtularak Nirvana'ya erişmektir. Bu nedenle geleneksel anlamıyla keffaret anlayışına Hint kökenli dinlerde, özellikle de Buddizm'de pek fazla yer verilmemektedir.

Buddizm, Hinduizm'in "karma" anlayışını almış ve onu kendi ahlâk anlayışının temel taşlarından biri haline getirmiştir. Bu anlayışla karma her iş, fiil ve davranışın kayna-

[13] Budda, 145; ayrıca bkz. Schimmel, 75; George Foot Moore, History of Religions, New York 1949, I/265.
[14] Yurdaydın-Dağ, 119; ayrıca bkz. R.C. Zaehner, Hinduizm, London 1966, 44.
[15] Moore, Religions, I/264.
[16] Jolly, ERE, V/659.
[17] Bkz. Moore, Religions, I/346-347; Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul 1983, 143.
[18] Jolly, ERE, V/659; Sarıkçıoğlu, 143.
[19] Bkz.Jolly, ERE, V/659.
[20] Bkz. Yurdaydın-Dağ, 130-131.
[21] Bkz. E.G.Parrinder, Worship in the World's Religions, London 1961, 67.

ğı olarak görülmüş, ondan kurtuluşun mümkün olmadığına inanılmıştır. Buna göre işlenen her günahın karması, yani karşılığı mutlaka görülecektir. Bunu engellemek mümkün olmayacaktır. Bu konuda herhangi bir ilahî veya beşerî yardım da söz konusu değildir.[22]

Buddizm'de günahın sonuçlarını keffaretle ortadan kaldırmak mümkün olmamakla birlikte işlenen günahlar için keffarette bulunmak gerekli görülmektedir.[23] Bu durumu, Buddizm'de düzenleyici merkezi bir otoritenin yokluğuyla[24] ve bu dinin yayıldığı geniş coğrafyadaki anlayış değişiklikleriyle izah etmek mümkün olmaktadır. Bu biraz da sıradan insanların inandığı Buddizm'in, diğer dinlerin de inanç ve ibadetlerinin bir karışımından ibaret olmasından kaynaklanmaktadır.[25]

Buddist rahipler onbeş günde bir bölgesel toplantılar yapmakta ve alenî günah itiraflarında bulunmaktadırlar.[26] Ayrıca, sadece erkek rahiplerin katıldığı ve en kıdemli ya da en yaşlı rahip tarafından oruç günü gerçekleştirilen, yıllık alenî itiraf uygulamaları da icra edilmektedir. Bu itiraf törenlerinde elindeki günah listesini, büyük günahlardan başlayarak okuyan baş rahip, diğer rahiplere bu günahlardan uzak olup olmadıklarını sormaktadır. Bu günahlardan herhangi birini gerçekleştirene gerekli keffaret cezası verilmekte ve ayin tamamlanmış olmaktadır.[27] Sıradan vatandaşlar ise işledikleri günahı rahibe bildirerek onun verdiği cezayı çekmek suretiyle keffarette bulunmaktadır.[28] Bazı yörelerde halkın üç cevher (Budda, Dharma, Samgha) adına günahlarının affını ve kötülüklerden uzak kalmayı dilediği, oldukça popüler dualar bulunmaktadır.[29]

Buddizm'de hiçbir şeyin, günahın suçunu affettiremeyeceğine inanılmakla birlikte özellikle ölen kişilerin günahını affettirmeye yönelik bir uygulama bulunmaktadır. Bu uygulamada kişi ölmüş akrabaları için rahiplere para, yiyecek, giyecek v.b. şeyler vermekte ve bundan kazanılacak hayrı ölenlere bağışlamaktadır.[30]

Eski İran'daki Zerdüştilik'in bir devamı olan Parsîlik ise, dünyayı iyi ile kötü iki güç arasındaki mücadele alanı olarak görmektedir. Dinî uygulamalar da, temiz ve temiz olmayana riayet ile bu kuralın bilerek ya da bilmeyerek ihlali halinde gerekli keffaret ve arınma ritüellerinden oluşmaktadır.[31]

Parsîlik, günahtan arınmak amacıyla günahı itiraf etmeye ve gerekli keffaretleri gerçekleştirmeye büyük önem vermektedir. Keffareti yapılmayan günahlar her yıl bi-

[22] Bkz. T.W. Rhys Davids, "Expiation and Atonement (Buddhist)", Encyclopedia of Religion and Ethics, Edited by James Hastings, Edinburgh 1981, V/640; ayrıca bkz. Gerald L. Berry, Religions of the World, New York 1956, 45.
[23] Berry, 45.
[24] Moore, Religions, I/303.
[25] Brown, 150.
[26] Brown, 135; ayrıca bkz. Moore, Religions, I/303.
[27] Budda, 309-310.
[28] T.W.R. Davids, ERE, V/641.
[29] Bkz. Brown, 147-148.
[30] T.W.R. Davids, ERE, V/641; Brown, 148.
[31] Moore, Religions, I/390.

raz daha büyüyerek kişiyi Ahura Mazda'nın karşısında zor duruma düşürürken keffaret, bir anda bütün günahları yok etmektedir.[32]

Bu din, keffareti günahlardan kurtulmanın en güvenli yolu olarak görmekte ve onun etkisinin çok büyük olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlayışa göre okunan bir Gatha ancak bir şeytanı mağlup ederken, günahtan dolayı yapılan bir keffaret bütün şeytanları hezimete uğratmaktadır.[33] Keffarette bulunmak için öncelikle bir rahip önünde, rahibin olmadığı hallerde ise salih bir kişiye günah itirafında bulunmak gerekmektedir. Bu itirafların yılda hiç olmazsa bir kez, Mihr ayında gerçekleştirilmesi istenmektedir. Hatta bu amaçla, insanların muhtemel günahlarını içeren hazır günah itirafları listesi bulunmakta ve bunlar zaman zaman okunmaktadır.[34]

Günah itirafında bulunan kişinin, rahibin, suçuna ceza olarak verdiği keffaret uygulamalarını gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu keffaretler bedenî bazı meşakkatler yanında, çoğunlukla ibadet ya da topluma hizmet türünden uygulamaları ihtiva etmektedir. Bu keffaretlerden bazıları kutsal ateşe güzel kokulu ağaçlar taşımak, fakir müminleri evermek, köprü, yol ve sulama kanalları gibi hizmetleri yapmak ya da yılan, solucan, kaplumbağa gibi zararlı ve şeytanî hayvanları öldürmektir.[35] İnsanlara zarar vermek veya kutsal bilinen hayvanları öldürmek gibi suçların keffaretinde ise, suçun türüne göre belirlenen kırbaç ya da bunun para cezasına çevrilen şekli tatbik edilmektedir.[36]

Parsîlik'te keffareti mümkün olmayan bazı büyük günahlar da bulunmaktadır. Bir cesedi yakmak ya da gömmek, insan yahut köpek eti yemek gibi fiiler keffareti kesinlikle mümkün olmayan günahlar olarak görülmektedir.[37]

Günümüz Parsîlik'inde yaygın olan bir uygulama ise kişinin ölümü ve cenazesinin kalkması süresince, ölen adına günah itiraflarının yapılmasıdır. Bu iş için tutulan rahip, ölenin günahlarına keffaret olması amacıyla günah itiraflarını içeren duaları okurken, ölenin aile fertleri de bu dualara eşlik etmektedir.[38]

Japon ve Çin Dinlerinde Keffaret

Kendisine has bir ahlâk sistemi bulunmayan Japon halk dini Şintoizm, Konfüçyüsçülük'ün ahlâk anlayışını benimsemektedir. Bu anlayışa göre, bir Şintoist kötülük meselesiyle ahlâkî açıdan ilgilenmemekte, onu kirlilik ve pislenme olarak algılamaktadır. Bu sebeple o, kötülüğün çaresinin de tövbede değil, arınma ve temizlenme ritüellerinde olduğuna inanmaktadır.[39] Bu amaçla özellikle eski dönemlerde arınma ve kef-

[32] Maneckji Nusservanji Dhalla, "Expiation and Atonement (Parsî)", Encyclopedia of Religion and Ethics-,(ERE), Edited by James Hastings, Edinburgh 1981, V/665.
[33] Dhalla, ERE, V/665.
[34] Dhalla, ERE,V /665.
[35] Dhalla, ERE,V /666; Moore, Religions, I/397.
[36] Moore, Religions, I/397.
[37] Bkz. Dhalla, ERE,V /666; Moore, Religions, I/399; E.O. James, Comparative Religion, London 1969, 207.
[38] Bkz. Dhalla, ERE, V/666.
[39] Brown, 57.

faret amaçlı birçok ritüel icra edilmiştir. Mesela tabu olduğuna inanılan bir ölüye dokunmakla kirlenen kişi, abdestvarî bir törenle temizlenirken, bu kirlenmenin bütün topluma sirayet ettiği düşüncesiyle bu eylem toplumca icra edilmiştir. M.S. sekizinci asırdan itibaren bu arınma töreni altı ayda bir yapılan geleneksel bir keffaret töreni haline getirilmiş ve bu arınma ritüelleri "Oho-harahe" diye adlandırılmıştır.[40]

Periyodik olarak yapılan bu ritüellerde, ayinden birkaç gün önce ferdî arınma ritüelinde bulunmak isteyen kişi mabetten beyaz bir kağıt parçası temin eder. Bu kağıdı kaba taslak bir biçimde gömlek şeklinde keser ve üzerine isim, soyisim, doğum tarihi ve doğum yeri gibi kendisiyle ilgili kimlik bilgileri yazar. Bu kağıdı bütün vücuduna sürdükten sonra nefesini de üflemek suretiyle günahını veya rahatsızlığını ona transfer ederek kağıdı tekrar mabede getirir. Bu kağıtlar mebetteki arınma töreni (Oho-harahe) sırasında siyah bir masada toplanır. Sonrasında bu kağıtlar bir kayığa konularak denize gönderilir ve suyun derinliklerine atılır. Böylece keffaret töreni tamamlanmış olur.[41]

Keffaret amacıyla yapılan bir başka ayin ise, mabetteki sunağa tanrılar için takdimeler bırakmaktır. Törenle takdim edilen bu hediyeler ipek giysiler, yiyecekler, kutsal sakaki ağacının dalı veya mücevher gibi şeylerden seçilmiştir. Bu takdimeden sonra borular üflenir, rahiplerce litürjinin seçilmiş parçaları okunur, ardından önce yetişkin erkeklerin, sonra da oniki-onüç yaşındaki kızların dansı icra edilirdi. Tanrılara sunulan bu takdimelerin günahın kirliliğini ortadan kaldırdığına inanılırdı.[42]

Konfüçyüsçülük öğretisinde ise, işlenen her günahın mutlaka karşılığının görüleceği belirtilmektedir. Çekilecek ceza öbür dünyadan çok bu dünyada görülecek bir ceza olarak algılanmaktadır. Bu nedenle günah işleyen kişi, günahının karşılığını ödeyerek telafide bulunmalı ve yaptıklarının affını dilemelidir.[43]

Yahudilik'te Keffaret

Yahudilik'te günah, dünyevî her türlü felaket ve sıkıntının kaynağı olarak görülmekte,[44] ayrıca onun uhrevî bir cezasının da bulunduğuna inanılmaktadır.[45] Bundan dolayı günahtan arınma meselesi bu dinde önemli bir yer tutmakta ve bu maksatla çeşitli keffaret uygulamaları yapılmaktadır. Ancak bu amaçla yapılan uygulamalar, Yahudilik'in başlangıcından günümüze kadar olan süreçte bazı değişikliklere uğramıştır. Yahudilik'in ilk asırlarında toplum bir bütün olarak kabul edilmiş ve günahkarlara kar-

[40] Bkz. Moore, Religions, I/105.
[41] Bkz. Moore, Religions, I/106-107.
[42] Bkz. Moore, Religions, I/103.
[43] Budda, 372.
[44] Bkz. Sayılar, XXI/4-9; Tesniye, IV/25-28; XXVIII/15-68; Yeşu, VII/4-15; II. Samuel, XXI/1; Süleymanın Meselleri, XIII/21; Yeremya, V/7-9; VI/6-8, 19; VII/8-20; XVIII/11; Yeremyanın Mersiyeleri, III/42-54; Hezekiel, XXXIX/23-24; Amos, IV/4-13; ayrıca bkz. Arthur Hertzberg, Judaism, New York 1963, 193-194, 197; George Foot Moore, Judaism in the First Centuries of the Christian Era, The Age of Tannaim, Cambridge 1950, (I-II), I/ 548; C.Ryder Smith, The Bible Doctrine of Salvation A Study of the Atonement, London 1946, 114-115.
[45] Bkz. Vaiz, III/17; XII/14; ayrıca bkz. Hertzberg, 199.

şı ciddi toplumsal yaptırımlar uygulanmıştır. Bu çerçevede kasıtlı günah işleyenlerin toplumdan atılması benimsenmiş,[46] kasıtsız günah işleyenlerin ise, kurban takdimeleriyle günahlarına keffarette bulunarak arınmaları istenmiştir.[47] Bu ilk dönemlerin başlıca keffaret vasıtası olarak görülen kurban takdimeleri, günahkarın maddi durumuna göre boğa, keçi, kuzu veya kumru gibi hayvanlardan seçilmiştir. Günahkarın günahına keffaret olarak Mabed'e getirdiği hayvan başrahip tarafından boğazlanmakta, kanı Mabet'teki kutsal mekana ve mezbaha sepelenmekte, gövdesi ise, yakılan takdime olarak Tanrı'ya sunulmaktaydı. Bu tür keffaret kurbanına gücü yetmeyenin bir miktar unu mezbaha getirerek takdim etmesi de keffaret için yeterli görülmekteydi[48].

Yahudilik'te kişisel keffaret uygulamaları dışında İsrail kavminin muhtemel günahları için, toplumsal arınma ayinlerinin icra edildiği bir Keffaret günü (Yom Kippur) bulunmaktaydı. Bu Keffaret Günü'ne tam bir sebt, toplanma, canı alçaltma (oruç) ve keffaret günü olarak riayet edilmesi gerekmekteydi[49]. Tanrı'nın toplumun tümüne keffarette bulunacağına inanılan bu günde[50], başrahibin idaresinde çeşitli arınma ayinleri yapılmakta ve kurbanlar takdim edilmekteydi. Başrahip kendisi ve ruhban teşkilatı için günah itirafında bulunarak kurban sunmakta, ardından toplumun günahlarına keffaret edecek ayinlere başlamaktaydı. Bu amaçla o, getirilen iki erkeç arasında kura çekerek kurban edilecek olan ile günahları yüklenecek olanı tesbit etmekteydi. Kurban edilecek olanı toplumun günahları için takdim ettikten sonra elini öteki keçinin (günah keçisinin) başına koyarak toplumun günahkarlığını itiraf etmekteydi. Bu itirafla toplumun günahlarını keçiye yüklemekte ve bu keçiyi Mabet'in kapısına çıkararak onu görevlilere teslim etmekteydi. Bu görevliler, günah keçisini çölde bir uçuruma kadar kovarak günahları toplumdan uzaklaştırmış olmaktaydı[51].

Yahudilik'te Babil Sürgünü'nden sonra çeşitli faktörlerin etkisiyle kurbanın yanında dua, sadaka, oruç vb. keffaret vasıtaları da kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Milattan önceki son bir-iki asırda bu tür keffaret metodları yaygınlaşmış, böylece halkın günahlara keffaret için mabet, rahip ve kurbana olan bağımlılıkları zamanla azalmıştır[52]. Buna rağmen kurban, mabedin yıkıldığı M.S. 70 yılına kadar başlıca keffaret vasıtası olarak görülmüştür. Mabedin yıkılması ise, toplumu derinden etkilemiş ve günahtan arınma amaçlı keffaret uygulamalarında köklü bir değişiklik meydana getirmiştir[53].

[46] Bkz. Sayılar, XV/30-31.
[47] Bkz. Levililer, IV/2-35; V/2-19; Sayılar, XV/22-29.
[48] Bkz. Levililer, V/2-19.
[49] Bkz. Levililer, XXIII/27-32; Sayılar, XXIX/7-11; ayrıca bkz. Pirke De Rabbi Eliezer, Translated and Annotated by Gerald Friedlander, London 1916, 362-363; Hertzberg, 132; The High Holy Days, Edited by Naphtali Winter, Jerusalem 1973, 53.
[50] Bkz. Levililer, XVI/30.
[51] Bkz. Levililer, 16. Bab; ayrıca daha geniş bilgi için bkz. Hayyim Schauss, The Jewish Festivals, From Their Beginnings to Our Own Days, Translated by Samuel Jaffe, USA 1938, 134-140; The High Holy Days, 84-89.
[52] Bkz. C.G.Montefiore, "Rabbinic Conceptions of Repentance", Jewish Quarterly Review (J.Q.R.), Philadelphia 1904, XVI/214-215; ayrıca bkz. Schauss, 141.
[53] Bkz. Samuel S. Cohon, Judaism a Way of Life, Cincinnati 1948, 297.

Mabet'in tahribinden sonra keffaret kurbanı imkanı kalmayınca, Keffaret Günü ile bu günde yapılan oruç, dua ve sadaka vb. keffaret uygulamaları kurbanın yerini almıştır[54]. Özellikle Keffaret Günü'nde tutulan oruç ve yapılan duaların büyük bir değerinin olduğu belirtilmiştir[55].

Yahudilik'te Keffaret Günü'nün başlıca keffaret vasıtası haline gelmesinden sonra bugün yapılan uygulamalar da zamanla çeşitlenerek artmıştır. Uygulamalardaki bu artışa paralel olarak Keffaret Günü'nden önceki günler de bugünün etkisiyle aynileşerek tövbe günleri haline dönüşmüştür[56]. "Aşeret Yemey Teşuva" (On Tövbe Günü) olarak adlandırılan bu dönem, Roş Haşana (Yahudi Yılbaşısı'nın ilk günü) ile başlamakta ve Keffaret Günü'yle sona ermektedir[57].Yahudiliğe göre Roş Haşana'da, insanların önceki fiillerine göre, bir yıllık kaderi Tanrı katında tayin edilerek yazılmakta ancak bu yazgıların mühürlenerek kesinleşmesi Keffaret Dönemi'nin sonuna bırakılmaktadır. Böylece insanlara tövbe döneminde, tövbe edip keffarette bulunarak günahlarını affettirme ve bu sayede kaderini değiştirme şansı verilmektedir[58].

Günümüzde Yahudiler, keffaret amaçlı ibadet ve dualara Roş Haşana'dan bir hafta önceki pazar günü şafak vaktinde, hatta bazı yerlerde gece yarısında "selihot"lar okuyarak başlamaktadır[59]. Tanrı'dan af dileme duaları olan bu selihotlar Keffaret Günü'ne kadar sürdürülmektedir[60]. Bunun yanında, özellikle dindar kişiler sadakalar vermekte[61] Keffaret Günü arefesi ile[62] sebt günü dışındaki her gün öğlenlere kadar oruç tutmakta[63],sabah ve akşamları ise mezmurlardan pasajlar okumaktadır[64].

Günümüzde, keffaret döneminde Ortaçağ Avrupa Yahudileri arasında gelenek haline gelen Taşlih ve Kaparot ayinleri icra edilmektedir. Adını, Mika VII/19'daki "sen onların günahlarını denizin enginlerine atacaksın" cümlesindeki "sen atacaksın" ifadesinin İbranicesinden alan Taşlih ayini Yılbaşı günü icra edilmektedir. Bu amaçla insanlar bir akarsu, göl, pınar, kuyu vb. suyun başına gitmekte, kadınlar bir yakada erkekler öteki yakada toplanmakta ve Mika VII/18-20 arasını okumaktadır. Bu esnada, kalplerden günahı atmayı sembolize eder biçimde cepler tersyüz edilmekte ardından bazı Mezmurlar okunmaktadır[65].

[54] Bkz. A. Cohen, Le Talmud, Paris 1933, 154; Montefiore, J.Q.R., XVI/215-216.
[55] Bkz. Cohon, 298-300.
[56] Bkz. Schauss, 149; Eliyahu Kıtov, The Book of Our Heritage, Translated from the Hebrew Sefer ha-Toda'ah, by Nathan Bulman, Jerusalem, New York 1978, (I-III), I/64.
[57] Bkz. Rabbi I. Epstein, Judaism, London 1945, 70-71; Schauss, 149; Hertzberg, 126; İbrani Din Bilgisi (Özetler), İstanbul 1969, 37.
[58] Bkz. Montefiore, J.Q.R., XVI/217; Hertzberg, 127-128; E. Gugenheim, Le Judaisme Dans La Vie Quotidienne, Paris 1970, 96-97; Schauss, 156; Rabbi Bernard M. Casper, Talks on Jewish Prayer, Jerusalem 1958, 110; The High Holy Days, 34.
[59] Bkz. Schauss, 145; ayrıca bkz. The High Holy Days, 4.
[60] Bkz. Gugenheim, 100; The High Holy Days, 46.
[61] Kıtov, I/26, 81; Montefiore, J.Q.R., XVI/218.
[62] Kıtov, I/81; Gugenheim, 102.
[63] Bkz. Schauss, 149; ayrıca bkz. The High Holy Days, 46.
[64] Kıtov, I/67.
[65] Bkz. Schauss, 148,160-161; The High Holy Days, 20-23; Kıtov, I/56; Gugenheim, 98.

Keffaret Günü'nden bir-iki gün önce icra edilen kaparot (keffaret) ayininde ise, erkekler beyaz birer horozu, kadınlar da beyaz birer tavuğu günahlarına keffaret ve fidye olarak takdim etmektedir[66]. Bu ayinin başlangıcında çeşitli Mezmurlar okunmaktadır. Ardından herkes elindeki tavuk veya horozu başı üzerinde üç defa döndürerek onun kendisi için keffaret olduğunu belirtmekte ve onu keserek fakirlere vermektedir[67].

Keffaret döneminin asıl ve en önemli günü olan Keffaret Günü'nde ise oruç, dua ve günah itiraflarıyla keffarette bulunulmaktadır. Oniki-onüç yaşın üzerinde ve sağlığı müsait olan herkes bir önceki günün akşamında başlayarak Keffaret Günü akşamına kadar süren, yaklaşık yirmibeş saatlik bir orucu tutmaktadır[68]. Cemaatin, kefeni hatırlatan beyaz giysilere büründüğü bu günde[69] çeşitli dualar ve mezmurlar okunmakta, listesi çıkarılmış muhtemel günahlar okunmak suretiyle günah itirafında bulunulmaktadır. Listede olmayan türden bir günahı işleyen olursa bunu da ayrıca itiraf etmek gerekmektedir[70]. Bu günah itirafları esnasında, pişmanlığı ifade maksadıyla, ellerle göğüslere vurulmaktadır[71]. Bu günün duaları içinde en önemlisi, ferdin geçmişte yerine getirmediği veya gelecekte ihmal edeceği işlerin dini yükümlülüğünden kurtulması amacıyla okunan "Kol Nidre" duasıdır[72].

Keffaret Günü'nde icra edilen ayinler akşam yapılan "Neila" ile sona ermektedir. Neila gün bitiminde kapıların kapanışını, ayinin sona erişini, tövbe fırsatının sona ermekte oluşunu, af ve rahmet kapılarının kapanışını sembolize eder biçimde anlaşılmaktadır. Bunun ardından "Şema Yisrael" (İşit Ey İsrail) okunarak keffaret ayinleri bitirilmektedir[73]

Hıristiyanlıkta Keffaret

Hıristiyanlık ise, keffareti, sadece fert veya toplumun işlediği günahları affettirmeye yönelik bir davranış olarak değil, aynı zamanda Adem'den gelen asli günahın Hz. İsa tarafından ortadan kaldırılması olarak görmektedir[74]. Bu sebeple Hıristiyanlık, keffaret meselesini diğer dinlerden daha farklı bir çerçevede ele almakta ve teolojisini bu husus üzerine kurmaktadır.

[66] Bkz. Schauss, 149-150; Gugenheim, 102; Kıtov, I/79-80.
[67] Bkz. Kıtov, I/80; Schauss, 150; ayrıca bkz. Gugenheim, 102; The High Holy Days, 51
[68] Kıtov, I/85; Schauss, 151-152; Gugenheim, 104; Epstein, 74.
[69] Hertzberg, 136; Kıtov, I/95; ayrıca bkz. Gugenheim, 105; The High Holy Days, 105.
[70] Kıtov, I/103-104; ayrıca bkz. Gugenheim, 107; The High Holy Days, 74-77.
[71] Gugenheim, 103; Kıtov, I/104; The High Holy Days, 77.
[72] Bkz. Hertzberg, 136-137; Kıtov, I/97-99; Schauss, 167.
[73] Schauss, 154; The High Holy Days, 95-96; Gugenheim, 109; ayrıca bkz. Kıtov, I/125-126; Epstein, 72.
[74] Bkz. Matta, XXVI/26-28; Markos, VIII/31; X/33-34,45; Luka, XXII/20; Romalılara, III/26; V/6,8-10; I.Korintoslulara, XI/25; XV/3; II.Korintoslulara, V/18; Efeslilere, II/13; Koloselilere, I/13,20; İbranilere, IX/14,26-28; X/10,19; I.Petrus, I/19; II/24; III/18,21; I:Yuhanna, II/2; ayrıca bkz. James Orr, The Christian View of God and the World, Edinburgh 1897, 292; H.R. Mackintosh, The Christian Experience of Forgiveness, London 1930, 84; C.R. Smith, 153; John H. Leith, Creeds of the Churches, USA 1973, 240.

Hıristiyanlık'a göre insanlığın atası Adem'in, Tanrı'ya karşı gelmekle işlediği ilk günah ve onun cezası olan ölüm, Adem'den gelen tüm insanlara sirayet etmiştir[75]. Doğrudan doğruya, Tanrı'ya karşı işlenmiş böylesi ağır bir günahı, beşeri bir varlık değil, ancak Tanrı'nın kendisi giderebilirdi. Bu sebeple Tanrı biricik oğlunu (İsa'yı) insan şeklinde yeryüzüne göndermiş ve onun yaptıklarıyla insanlığı "Asli Günah"ın tahakkümünden kurtarmıştır[76]. İsa, insanlığın günahlarını keffaret edici tek ve gerçek kurban olarak kendisini sunmak suretiyle Tanrı ile insanlık arasında barışı tesis etmiştir[77].

İsa'nın keffaretiyle tesis etmiş olduğu kurtuluş ve barış ortamına kavuşmak, ancak ona iman ederek vaftiz olmakla mümkün görülmektedir. Vaftizle kişi, İsa'nın keffaretiyle oluşan inayete iştirak ederek bundan pay almakta[78], böylece asli suçtan ve -varsa- diğer günahlarından arınmaktadır[79]. Buna rağmen günah duygusu yok olmayarak ortaya çıkmak için fırsat kollamaktadır[80]. İnsanı günaha yönelten bu duygu ile devamlı mücadele etmek gerekmektedir. Aksi halde insan, her türlü sıkıntı ve hastalığın nedeni olan günaha tekrar düşebilmektedir[81].

İlk Hıristiyan cemaati, günah duygusunun vaftizden sonra da devam ettiğini kabul etmekle beraber mensuplarının günah işleyebileceği gerçeğini kabul etmek istememiş ve günaha düşmektense, günaha teşvik eden uzvu kesip atmanın daha iyi olacağını savunmuştur[82].Bu anlayışla vaftizden sonra işlenen günah için tövbe ve buna bağlı olarak keffaretin olamayacağı iddia edilmiştir[83]. Ancak ilk Hıristiyan cemaatinin bu toleranssız tutumu daha birinci yüzyılın sonlarına doğru terk edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda önce vaftiz sonrası günahlar için bir kez tövbe şansının olduğu belirtilmiş[84], sonra bu tavır da dördüncü-yedinci asırlar arasında kademeli biçimde yumuşatılarak[85] sınırsız tövbe imkanı verilmiştir[86].1215'deki IV. Latran Konsili'nde ise, her

[75] Bkz. Romalılara, V/12,19; I. Korintoslulara, XV/21-22; ayrıca bkz. Erwin R. Goodenough, The Church in the Roman Empire, New York 1970, 120; C.R.Smith, 209; Whitfield Foy, Man's Religious Quest, London 1978, 461; Billy Graham, Peace With God, London and Beccles 1954, 34,36.

[76] Bkz. Huston Smith's, The Religion of Man, New York 1965, 328; Foy, 425; Graham, 43; ayrıca bkz. Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş Dinler Tarihine Katkı, İstanbul 1992, 76; Irenaeus, Proof of the Apostolic Preaching, Translated and Annotated by Joseph P. Smith, London 1952, 68-71; Orr, 288, 290; C.R.Smith, 209.

[77] Irenaeus, 71; Orr, 293.

[78] W. Telfer, The Forgiveness of Sins, An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice, London 1959, 18.

[79] Foy, 425; Telfer, 18; Karl Barth, Dogmatics in Outline, Translated by G.T.Thomson, London 1949, 151.

[80] Bkz. Romalılara, VII/17-25; ayrıca bkz. Origen, Prayer, Exhortation to Martyrdom, Translated and Annotated by John O'Meara, London 1954, 113-117; Hans Lietzmann, A History of the Early Church, Translated by Bertram Lee Woolf, Cleveland and New York 1961, (II cilt birarada), I/122; Telfer, 142.

[81] Mesela bkz. Markos, II/3-10; Luka, V/18-26; VII/48; Yuhanna, V/5-15; IX/1-3; ayrıca bkz. C.R.Smith, 140, 259-260; Telfer, 17; Lietzmann, I/39; Xavier Jacob, İsa Kimdir, Ankara 1987, 135, 202, 226; Mackintosh, 10.

[82] Bkz. Matta, V/29-30; XVIII/8-9; Markos, IX/43-47.

[83] Bkz. İbranilere, VI/4-6; X/26-29; ayrıca bkz. Jerome Murphy-O'Connor, "Sin and Community in the New Testament", Sin and Repentance, Edited by Denis O'Callaghan, Dublin 1967, 30.

[84] Bkz. Lietzmann, II/247; E. Basil Redlich, The Forgiveness of Sins, Edinburgh 1937, 230; Telfer, 39.

[85] Bkz. Redlich, 257, 259; Hans Joachim Schoeps, An Intelligent Person's Guide to the Religions of Mankind, Translated by Richard and Clara Winston, London 1967, 265.

[86] Bkz. Telfer, 101-102.

Hıristiyanın yılda en az bir defa günah itirafında ve günahlarını giderici davranışlarda bulunması kararlaştırılarak[87] ilk asrın anlayışından tamamen farklı bir noktaya gelinmiştir.

Hıristiyanlığın tövbe anlayışındaki kademeli değişime paralel olarak tövbe amacıyla yapılan keffaretlerin şekli ve süresinde de bir değişim görülmektedir. Özellikle üçüncü asırdan itibaren, yani vaftizden sonra günaha düşenlere tövbe imkanının tartışmasız olarak verilmesinden sonra, Kilise teşkilatı keffaret meselesine el atmış ve bu amaçla yapılan uygulamaları sistematik bir yapıya kavuşturmuştur. Bununla da yetinmeyen Kilise teşkilatı, İsa'nın havarilerine verdiği "bağlama ve çözme", yani "cezalandırma ve af" yetkisinin[88] havarilerden kendisine geçtiğini savunarak keffaretle birlikte günahları affetme hakkını da ele geçirmiştir[89]. Bunun ardından Kilise, keffareti ağırlaştırarak, onu, günahı telafiden çok bir cezalandırma vasıtası haline dönüştürmüştür[90]

Hıristiyanlık'ın ilk asırlarında keffaret uygulamalarına ayrılmış özel bir dönem yoktu. Günahlarından tövbe ederek arınmak isteyenler, Kilise'ye müracaatları sonrasındaki ilk pazar gününden itibaren keffaret uygulamalarına başlatılırdı[91]. Muhtemelen yedinci asra doğru keffaret amacıyla yapılan uygulamalar, Paskalya'dan (Hıristiyanlığa göre Hz. İsa'nın çarmıhtaki ölümünden sonra dirildiği gün) önceki kırk günlük Lent dönemiyle sınırlandırılmıştır[92]. Bu değişiklikten sonra, tövbe ve keffaret amacıyla Kilise'ye başvuranlar, Lent dönemine kadar bekletilerek bu dönemde keffaret uygulamalarına başlatılmıştır[93]. Aslında Lent, Hıristiyanlığın ilk asırlarında Paskalya'ya hazırlık dönemi olarak ortaya çıkmış, zaman içerisinde tövbe[94] ve keffaret uygulamalarına mahsus bir dönem haline gelmiştir[95].

Ortaçağda keffarette bulunmak isteyen, Lent döneminin ilk günü olan Ash Wednesday'de (Kül Çarşambası) günah itirafında bulunmak amacıyla göz yaşlarıyla yere kapanmaktaydı[96]. Bunun ardından piskopos, itirafta bulunanın alnına, kül ile haç işareti yaparken ona, keffarette bulunarak affı elde edeceğini belirtmekteydi[97]. Ardından bu kişi cemaatin okuduğu pişmanlık ifade eden mezmurlar eşliğinde, keffaret alameti olan kıyafetleri giymekte ve kilisenin kapısından dışarı atılmaktaydı. Bu esnada piskopos ona ümit telkininde bulunarak dua, oruç, sadaka ve diğer keffaret edici amellerle affı elde edeceğini hatırlatmaktaydı[98].

[87] Bkz. Telfer, 98; Francis Dvornik, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a, Çev. Mehmet Aydın, Ankara 1990, 39.
[88] Bkz. Matta, XVI/19; XVIII/18; Yuhanna, XX/23.
[89] Bkz. Telfer, 65-70.
[90] Telfer, 64-65.
[91] Telfer, 83.
[92] I. H. Dalmais, Introduction to the Liturgy, Translated by Roger Capel, London 1961, 130.
[93] Telfer, 83.
[94] Reginald H. Fuller, Lent With the Liturgy, London 1968, 23.
[95] Instructions on the Revised Roman Rites, London 1979, 169.
[96] Roger Greenacre, The Sacrament of Easter, London 1965, 15.
[97] Bkz. Greenacre, 15.
[98] Greenacre, 15.

Keffarete başlayan tövbekar saçlarını kestirir, çulvari kıyafetler giyer, katı bir oruç dönemine başlar, fiziki her türlü hazdan uzak durarak gecelerin büyük bir kısmını ibadetle geçirir ve rahat yatakta uyumazdı. Cemaat de onun bu çabalarını dualarla destekler ve onun için Tanrı'dan af dilerdi[99]. Bu keffaretleri tamamladıktan sonra tövbekara, önce ayinleri izleme hakkı verilir arkasından da o tekrar cemaate alınırdı. Piskopos affı temsilen elini onun başına koyar ve işlemiş olduğu ciddi günahtan dolayı onu terketmiş olduğuna inanılan Kutsal Ruh'u geri çağırırdı[100]

Başlangıcından itibaren, Hıristiyanlıktaki itiraf ve keffaret uygulamaları alenen yapılmış, bazı din adamlarının itirazlarına rağmen bu alenilik uzun süre devam etmiştir[101]. Zamanla bazı bölgelerdeki Kiliselerde gizli itiraf ve keffaret uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama zaman içerisinde bütün Hıristiyan cemaatlerine yayılmıştır. Aleni keffaret uygulaması yanında alternatif bir sistem olarak ortaya çıkan bu uygulama, aleni keffaretin gücünü kaybetmesiyle onun yerini almaya başlamış ve onikinci yüzyıldan sonra gizli tövbe-keffaret uygulamaları asıl uygulama haline gelmiştir[102]

Günümüzde de tövbe amaçlı ayin ve uygulamalar Lent döneminde ve gizli olarak icra edilmektedir[103]. Bir itiraf ve tövbe dönemi olarak kabul edildiği için, bu tarihe rastlayan evlilik vb. törenler Lent dönemi sonrasına ertelenmektedir[104] Bu dönemin ilk günü olan Ash Wednesday, günahtan arınmanın hassasiyetle vurgulandığı bir gün olarak kutlanmaktadır[105]. Bu gün Evharistiya ayini öncesinde, insanın topraktan gelip toprağa döndüğünü belirten ifadeler eşliğinde ayine katılanların alnına kül ile haç işareti yapılmakta, bundan sonraki pazar gününün anlam ve önemine uygun düşen İncil pasajları okunmaktadır. Günümüzde Lent döneminde tutulan keffaret amaçlı orucun kuralları bir hayli gevşetilmiş[106], süresi ise sadece iki güne indirilmiştir[107]. Üstelik bu oruçlarda tamamen gıdasız kalınmamakta[108] ve bu uygulama daha çok bir perhiz şeklinde gerçekleştirilmektedir[109]. Lent döneminde duaya da büyük önem verilmekte[110], sabah-akşam yapılan dualar yanında günün diğer saatlerinde de dua edilmesi istenmektedir[111]. Lent'de günahtan arınma ve keffaret maksadıyla sadakalar da verilmektedir[112]

[99] Bkz. The First Epistle of Clement to the Corintheans, Edited by W. K. Lowther Clarke, London 1937, 80; K. Bihlmeyer- H. Tuchle, I. ve IV. Yüzyıllarda Hıristiyanlık, Çev. Antun Göral, İstanbul 1972, 92.
[100] Telfer, 70.
[101] Bkz. Telfer, 81-82.
[102] Telfer, 98, 106.
[103] Bkz. A New Catechism Catholic Faith for Adults, London 1978, 159.
[104] A New Catechism, 160.
[105] Fuller, 35.
[106] A New Catechism, 159.
[107] Bkz. Fuller, 33; ayrıca bkz. A New Catechism, 160.
[108] E. Osborne-M. Carew-C.E. Mallandaine-F.E. Reade and E.M. Green, Church Fasts and Festivals, London 1905, 50.
[109] Fuller, 33-34.
[110] Bkz. Osborne vd., 45-46; Fuller, 34; A New Catechism, 160.
[111] Osborne vd., 45-46; ayrıca bkz. A New Catechism, 160.
[112] Osborne vd., 45-47; Fuller, 34; ayrıca bkz. A New Catechism, 160.

İslâm'da Keffaret

Diğer ilahi menşeli dinlerde olduğu gibi İslâm'da da keffaret davranışının temel amacı, işlenen günahı telafi etmek ve onun sonuçlarını ortadan kaldırmaktır. Bu amaçla yapılacak eylemler mahiyet itibariyle fert ve toplumun lehine olan iyi davranışlardır. Yüce Allah da insanlara, günahlara keffaret olması için iyilik yapmalarını buyurmakta ve "Gündüzün iki tarafında (sabah-akşam) ve gecenin (gündüze yakın) saatlerinde namaz kıl; çünkü iyilikler kötülükleri giderir..." buyurmaktadır[113]. Hz. Muhammed de "Nerede olursan ol, Allah'tan kork ve işlediğin kötülüğün hemen ardından, onu yokedecek bir iyilik yap..."[114] buyurmuştur. Gazzali ise İhya'sında şöyle demektedir: "Allah Teala susuzluğu gidermek için suyu yarattığı gibi taati isyanın, sevapları da günahların keffareti olarak yaratmıştır"[115]. Bütün bu ifadelerden İslam'da keffaretin, en geniş manada, insanın yaptığı her türlü günahın telafi vasıtası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu çerçevede namaz, oruç, hac, sadaka gibi pek çok ibadetin ve yapılan her türlü iyiliğin, kulun sıradan günahlarına keffaret ettiği, onların affedilmesine yardımcı olduğu anlaşılmaktadır[116]. Dar çerçevede ise, hakkında açık nass bulunan günahlar için hem ibadet hem de bir ceza olarak yerine getirilmesi gereken davranışlar asıl keffareti oluşturmaktadır. Bunlar yemini tutmama, ihramlı iken avlanma veya vaktinden önce tıraş olma, bir müslümanı öldürme, zıhar ve Ramazan orucunu bozma gibi günahlar için yapılması gereken keffaretlerdir. Bu keffaretlerden sadece oruç için olanı sünnet ile diğerleri ise kitap ve sünnet ile sabittir[117].

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın insanı kasıtsız olarak yaptığı yeminlerden değil, bile bile yaptığı yeminlerden sorumlu tutacağı belirtilmektedir[118]. Buna göre bile bile yapılan bir yeminin keffareti on fakiri doyurmak, yahut onları giydirmek; veya bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır. Bunlara güç yetiremeyenlerin ise tutmadığı yeminine keffaret olarak üç gün oruç tutması gerekir[119].

Hac için ihrama girmiş olan kişinin avlanması da[120] Kur'an'a göre keffareti gerektiren bir durumdur. Kasten bunu yapan kişinin keffaret olarak öldürdüğü hayvanın muadili olan bir kurban kesmesi veya bedelini fakirlere yedirmesi ya da buna eş olacak kadar oruç tutması gerekmektedir[121] Hac için ihramlı iken herhangi bir sebepten dolayı, zamanından önce kafasını tıraş edenin de aynı şekilde kurban kesme, fakir doyurma veya oruç tutma suretiyle keffarette bulunması gerekir[122].

[113] Hud (11), 114.
[114] Tirmizî, Birr, 55.
[115] Bkz. Ebu Hamîd Gazzalî, İhyau Ulûmi'd-Dîn, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul 1975, IV/31.
[116] Geniş bilgi için bkz. Abu Ameenah Bilal Philips, Salvation Through Repentance (An Islamic View), Riyadh 1990, 43-46.
[117] Güleç, 451.
[118] Bkz. Bakara (2), 225.
[119] Bkz. Maide (5), 89.
[120] Geniş bilgi için bkz. Philips, 54-55.
[121] Bkz. Maide (5), 95.
[122] Bkz. Bakara (2), 196.

Yanlışlıkla bir müslümanı öldüren kişinin de ölenin ailesine diyet vermesi ve keffaret olarak bir köleyi hürriyetine kavuşturması gerekir. Buna gücü yetmeyenin ise, tövbesinin kabulü için ardarda iki ay oruç tutması gerekmektedir[123].

İslam dini, karısını anasının sırtına benzetmek suretiyle boşama adeti olan zıharı reddetmiş ve zıhardan dönmek isteyenin keffaret olarak bir köleyi azat etmesi, buna gücü yetmemesi durumunda aralıksız iki ay oruç tutması, buna da gücü yetmeyenin altmış fakiri doyurmasını emretmiştir[124]. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadise göre, Kur'an'da belirtilmemekle birlikte, Ramazan orucunu bile bile bozmanın keffareti de tıpkı zıhar keffareti gibi köle azat etmek veya iki ay oruç tutmak ya da altmış fakiri doyurmaktır[125].

İslam'ın emrettiği bu keffaret eylemlerinde hem ceza hem de ibadet boyutu bulunmaktadır. Ayrıca bu keffaretlerin kişiyi ıslah ederek ilahi rızaya uygun bir fert haline getirmesi yanında toplumsal, sosyal bazı faydaları da bulunmaktadır. Bir insanı özgürlüğüne kavuşturmak veya yoksulları doyurmak, giydirmek suretiyle gerçekleştirilen keffaretler aynı zamanda önemli bir toplumsal işleve de katkıda bulunmaktadır[126].

Sonuç olarak hemen her dinde günah, tövbe ve keffaret anlayışının bulunduğu açıkça görülmektedir. Dinler günahtan kurtulmak ve onun olumsuz etkilerini yok etmek amacıyla keffaret eylemlerini öngörmektedir. Bu keffaret uygulamaları için, özel zaman ve mekanlarda ayrıntılı törenler yapılmakta, din adamlarının oldukça etkin bir biçimde rol aldığı ayrıntılı ayinler icra edilmektedir.

Diğer dinler gibi İslam dini de insanların günahtan kurtuluşu için tövbeyi önemli bir vasıta olarak görmüş ancak bu amaçla yapılacak keffaretleri ağır birer cezaya dönüştürmemiştir. Yukarıda belirtilen bazı günahlar hariç herhangi bir özel keffaret davranışını tayin etmemiş, tövbekarın yaptığı her ibadet ve iyiliği onun günahları için birer keffaret vasıtası olarak görmüştür. Buddizm, Yahudilik, Hıristiyanlık gibi büyük dinler, özel keffaret törenleri ve bu törenler için özel zamanlar tayin ederken İslam herhangi bir zaman ve mekan sınırlaması koymaksızın günahından tövbe edenin dilediği keffareti gerçekleştirmesi imkanını vermiştir. Diğer dinlerde, keffaret törenlerinde din adamlarının önemli bir konumu bulunurken İslam ruhbanlık anlayışından uzak olduğu için keffarette din adamına herhangi bir rol vermemiştir. Kişi, cezası özel olarak belirtilmiş günahlar hariç diğer tüm günahlar için dilediği biçimde keffaret edici davranışlarda bulunabilir. Burada zaman, mekân, din adamı kontrolü ve insan onurunu kırıcı herhangi bir uygulama görülmemektedir.

[123] Bkz. Nisa (4), 92.
[124] Bkz. Mücadele (58), 3-4.
[125] Bkz. Buharî, Savm, 30.
[126] Bkz. Güleç, 467; ayrıca bkz. Philips, 43.